

BOGANMELDELSER

Per Olof Bolding: »Går det att bevisa? Perspektiv på domstolsprocessen« – Norstedts Forlag, Stockholm 1989, 139 sider.

Professor P. O. Bolding har i mange år beskæftiget sig med bevisspørgsmål. Allerede i 1951 forelå således doktordisputatsen »Bevisbördan och den juridiska tekniken«.

Både i relation til kvalitet og kvantitet synes den svenske litteratur om bevisspørgsmål at indtage en klar førsteplads i Norden. Ud over Bolding er der ikke mindst grund til at nævne Olivecrona, Ekelöf og Robert Boman.

I Danmark er de almindelige procesretlige bøgers fremstilling af bevislæren gennemgående hverken særlig indgående eller opdaterede, idet der dog i de senere år af navnlig Eva Smith og von Eyben er udgivet interessante bøger om specialemler inden for bevislæren. På denne baggrund bør Boldings nye bog om bevisspørgsmål ikke mindst påkalde sig interesse i Danmark.

Boldings bog angiver, at den henvender sig både til jurister og kundskabsøgende ikke-jurister. Netop for at nå begge målgrupper er bogen ikke skrevet som en almindelig teoretisk fremstilling, idet der i meget vid udstrækning er indflettet praktiske eksempler, som illustrerer og tydeliggør fremstillingen. Bogen er særdeles velskrevet og letlæst. Bogen adskiller sig herved markant fra en del af den nyere bevislitteratur, som stiller betydelige krav til læsernes indsigt i matematik og statistik. Boldings bog er først og fremmest båret af forfatterens store indsigt i emnet på grundlag af en omfattende teoretisk viden kombineret med erfaringer fra et langt liv som jurist. Der er, som forfatteren udtrykker det i forordet, tale om en »blanding av fakta och funderingar«.

Efter mit skøn er forfatterens intentioner med bogen i høj grad lykkedes. Det er blevet en både spændende og fagligt givende bog, som det også på grund af dens velskrevethed og oplagthed er en fornøjelse at læse. Det er i sig selv imponerende, at det er lykkedes at fremstille betydelige dele af bevislæren på kun 139 sider inklusive et udmærket stikordsregister. Det mest imponerende ved bogen er formentlig, at den må antages at kunne læses med stort udbytte af både ikke-jurister og erfarne jurister inden for retssektoren som f.eks. advokater og dommere.

Bogen beskriver både teoretisk og gennem eksempler de fleste begreber inden for bevislæren. Da bevisproblemer først og fremmest har relation til retssager, redogøres der i et vist omfang også for de almindelige processuelle regler vedrørende retssager og for den praktiske fremgangsmåde ved bevisførelse i retssager, herunder bevisumiddelbarhedsprincippet. Både straffesager og civile sager omtales med angivelse af de bevismæssige forskelle på de to sagskategorier. For så vidt angår civile sager, påpeges forskellen mellem dispositive sager, hvor parterne kan disponere over sagsgenstanden, og indispositive sager som f.eks. ægteskabssager og faderskabssager. Redegørelsen for de bevismæssige begreber er værdifuld, da viden om disse begreber er en nødvendig forudsætning for at kunne læse procesretlig litteratur og navnlig litteratur om bevisemner.

Bogen behandler spørgsmålet om, hvad der skal bevises under retssager (*bevistemaet*), og fremhæver herved, at bevistemaet kan ændres under en retssag, ligesom det kan tage sig forskelligt ud fra de modstående parters synsvinkler. Forskellen på *retsfakta* og *bevisfakta* præciseres. Der er knyttet umiddelbare retsvirkninger til et retsfaktum, medens der kun er knyttet middelbare retsvirkninger til et bevisfaktum, idet et bevisfaktum tjener som bevis for et retsfaktum. Et retsfaktum bliver i modsætning til et bevisfaktum kun taget i betragtning under en retssag, hvis det er blevet påberåbt af en part. Begreberne retsfakta og bevisfakta er efterhån-

den almindeligt anvendte begreber i litteraturen. I et vist omfang bruges også begrebet *hjælpe-fakta* om omstændigheder, der kan angive noget om et bevisfaktums bevisværdi.

Princippet om *fri bevisførelse*, hvorefter alt kan bruges som bevis, hvis det blot kan forelægges for retten i processuelle former, omtales, ligesom der redegøres for de forskellige former for *bevismidler*. I denne forbindelse omtales også de såkaldte *tekniske beviser* samt *indiciebeviser*. Reglerne om vidneudelukkelse og vidnefritagelse kan betragtes som undtagelser fra princippet om fri bevisførelse.

Beskrivelsen af de forskellige bevismidler har dog til dels en definitions-mæssig karakter, idet der ikke er tale om en indgående fremstilling. Vidnepsykologiske spørgsmål medinddrages stort set heller ikke.

Hovedvægten i bogen er lagt på spørgsmålene vedrørende *bevisbedømmelse* og *bevisbyrde*. I tilknytning hertil behandles spørgsmålene om *påberåbelsesbyrden* og den sandsynlighed, som skal tilvejebringes, for at noget kan anses for bevist (*bevisstyrkekravet*). Spørgsmålet om påberåbelsesbyrden har naturligvis stor sammenhæng med bevistemaet i dispositive civile sager og bevisbyrden. Det fremhæves dog med føje, at det forhold, at en part har påberåbelsesbyrden, ikke nødvendigvis fører til, at han også har bevisbyrden.

I relation til bevisbyrden fremhæver forfatteren forskellen på den »ægte« bevisbyrde og den »falske« bevisbyrde. Har den part, som har bevisbyrden, tilvejebragt et sådant bevis, at modparten føler sig tvunget til at føre modbevis for sit standpunkt, taler man om den »falske« bevisbyrde. Der redegøres for problemstillingen vedrørende bevisbyrden og de hensyn, som kan lægges til grund i bestræbelserne på at opstille almindelige bevisbyrderegler. I denne forbindelse omtales også ret indgående det klassiske spørgsmål, om bevisbyrdeproblemet kan løses gennem det såkaldte *overvægtsprincip*. Anvendes overvægtsprincippet, afgøres sagen til fordel for den part, som har tilvejebragt størst sandsynlighed for sit standpunkt, selv om overvægten i sandsynligheden er helt minimal. Vanskelighederne ved at løse bevisbyrdeproblemet gennem generelle regler anskueliggøres. Forfatteren fremhæver i denne forbindelse, at hvert retsområde har sine egne bevisbyrdeproblemer, ligesom samspillet mellem bevisbyrdereglerne og de hensyn, som ligger til grund for de materielretlige regler, betones.

Problemerne vedrørende *bevisbedømmelsen* gennemgås indgående. Begrebet juridisk visshed omtales, ligesom forfatteren berører det interessante problem, om dommerintuitionen kan eller bør have betydning for bevisbedømmelsen. Sammenhængen mellem bevisbyrden, bevisbedømmelsen og bevisstyrkekravet betones flere gange. Hovedvægten er dog lagt på en indgående drøftelse af fordele og ulemper ved anvendelsen af *temametoden* og *bevisværdimetoden* ved bevisbedømmelsen.

Bogens fremstilling af problemerne vedrørende bevisbedømmelsen og bevisbyrden er af en sådan karakter, at den vil kunne læses af alle med stort udbytte. Der er tale om klassiske problemer, som man aldrig bliver færdig med, men bogen yder et kvalificeret bidrag til forståelsen af disse meget vanskelige problemstillinger.

Bogen slutter meget passende med en omtale af, hvordan parterne i retsforhold på forhånd kan sikre sig bevis, således at bevisproblemerne i en eventuel retssag undgås eller formindskes. Forfatteren omtaler i denne forbindelse muligheden for at få optaget bevis ved retten, inden der er anlagt retssag. De svenske regler på dette område synes at være noget snævrere end de danske regler om isoleret bevisoptagelse i Retsplejelovens § 343.

Dag O. Bruknaap: *Mary-Ann – Et incestoffer står frem*. J. W. Cappelen, Oslo 1989. ISBN 82-02-12413-1.

I en tid, hvor dansk psykiatris grand old man, forhenværende professor, overlæge, dr. med. Thorkil Vanggaard, med overbevisning beretter (Dagbladet Politiken, 18.12.1988), at han i sin mere end 50-årige karriere på hospitaler og i privat praksis aldrig har set én kvinde, hvis psykiske lidelser han kunne henføre til »stedfunden incest«, og at han aldrig fra de behandlere, hvis undervisning han gennem 20 år forestod, har hørt om én kvinde, hvis lidelse behandlerne kunne henføre til incest, er det godt, at en kvinde som den norske Mary-Ann Oshaug kommer til orde.

Første gang, hendes far gennemfører et regulært samleje med hende, er hun 6½ år. Han passiviserer hende med et tørklæde, bundet stramt om halsen. I en senere periode spiller han poker med nogle drukkammerater om, hvem der skal have lov at bruge hende. Først da hun er 16 år, slipper hun rent fysisk for overgrebene. Da dør faderen, og hun føler sig umådeligt lettet. Men i mareridt efter mareridt – i perioder hver nat – vender han tilbage og voldtager hende. Og hun tør ikke fortælle noget.

Allerede som 12-årig er hun på stoffer og alkohol, som hun prostituerer sig for at tjene penge til. Som voksen udvikler hun en psykose og vandrer i flere år ind og ud af psykiatriske afdelinger og afvænningsklinikker. Først da hun får kontakt med incest-centeret i Oslo og finder ud af, at hun langt fra er det eneste incest-offer, begynder der at ske en positiv udvikling med hende.

Det interessante ved bogen er ikke Mary-Anns incestoplevelser. Tilsvarende forløb er berettet mange gange tidligere, og man bliver lige rystet hver gang, man læser om dem. Det interessante ved bogen er beretningen om, hvordan Mary-Ann med stor energi får oprettet et incest-center i Vestfold, hvor hun nu er med til at skabe tryghed nok for andre kvinder til, at de tør fortælle.

En overlæge i psykiatri er citeret for under et møde om det nye center at have udtalt:

Det er kanskje ikke specialistene som skal ta seg av alle disse, det er kanskje andre som er enda mer spesialister på dette problemet, og det er de som selv har oplevd dette. Vi blir nødt til å lære av disse som nå begynner å prate om fortiden sin. (s. 151).

Som det indledningsvis fremgår, har der hidtil været en del specialister, som intet har kunnet høre.

Beth Grothe Nielsen
Aarhus Universitet

Turid Heiberg/Ivar Johansen/Stein Lillevolden/Thomas Mathiesen/Bente Oftedal Roli/Harald Stabell/Øivind Østberg: *Makt og langkølle. Søkelys på politiet*. Tiden Norsk Forlag, Oslo 1989, 218 s.

Oslo har gennem 1980-årene for alvor revet sig fri af landsbyprædikatet og er kommet med i familien af »rigtige« europæiske storbyer. Kriterium for indtræden i denne kategori: et stigende antal voldsomme konfrontationer mellem politi og især unge demonstranter. Bogens titel, *Makt og langkølle*, skal tages helt konkret!

Den empiriske baggrund er politiets adfærd ved et antal demonstrationer i Oslo, fra såkaldte »signaldemonstrationer« rettet mod Sydafrikas officielle tilstedeværelse i Norge over specifik-

ke ungdomsmodkulturelle »demoer« med utgangspunkt i ungdomsmiljøet/huset »Blitz« (å la det danske BZ), til mere brede protestdemonstrationer i anledning af den økonomiske (nedskærings) politik i Oslo kommune.

Den gjennomgående analytiske optik i *Makt og langkølle* fokuserer på det norske samfunns stigende bruk af politiet i kollektive konfliktsammenhænge som er åbentlyst politiske i deres væsen. På det konkrete plan bliver bogens forskellige delafsnit, med prof. Thomas Mathiesen som den flittigste skribent og teoretisk samlende figur, en slags advokatur for især unge demonstranter og asylsøgere/flygtninge. Dels i kraft af det analytiske arbejde, som stiller sig stærkt og motiveret kritisk overfor en udvikling præget af kriminalisering og politigørelse af nogle politiske spændinger i samfundet. Dels gennem præsentation af noget kvalitativt empiri, hvor forulempede demonstranternes egne fremstillinger af deres møde med det norske politi fremlægges.

Bogens samlede perspektivering svarer til den danske »Komitéen vedrørende politiets rolle i samfundet« og deres redegørelse »Sociale uroligheder. Poliiti og politik« (Soc.Pol 1986). Forfatterne til den norske bog har ikke som danskerne udråbt sig til en »komité«. Der er tale om nogle mennesker, heraf tre med baggrunde som advokater, som med hver deres utgangspunkter og tilknytninger til »politiske græsrodde«, har sat sig sammen og produceret et stykke kritisk offentlighed. For så vidt som flere af forfatterne har været mere eller mindre involveret i de politiske demonstrationer som har motiveret denne bog, er der selvfølgelig tale om en form for partsindlæg. Bogen udgiver sig da heller ikke for at være en objektiv fremstilling lavet af nogle udenforstående videnskabsfolk. Dens tone er imidlertid nøgtern og saglig. Den analytiske optik, at politiet i Oslo i 1980-årene har fået en stadig mere fremtrædende og uafhængig position, er blevet mere *magtfuld*, i forhold til konflikter i samfundet som er grundlæggende politiske, er bogens dominerende konklusion snarere end at de norske politibetjente er en flok »voldelige fascistere« o.lign. I forlængelse af den danske »Sociale Uroligheder. Poliiti og Politik« har vi altså nu fået et norsk bidrag til belysning af forholdet mellem politimagt og politik. Og dermed et indlæg til et væsentligt hjørne af demokratidiskussionen: hvem sørger for at kontrollørerne bliver kontrolleret?

Benny Lihme

»Social Kritik«, København

Hanmer, Jalna: Radford, Jill & Stanko, Elizabeth A.: Women, Policing and Male Violence. Routledge, London 1989.

Dette er ei nyttig bok for alle som er opptatt av temaet kvinnemishandling fra et teoretisk, praktisk eller kriminalpolitisk perspektiv. »Women, Policing and Male Violence« er en antologi med bidrag fra ulike vestlige land. Når boka har fått undertitelen »International perspectives« er det derfor en viss tilslutning – den holder seg innad vår kulturkrets. Men med den begrensninga er boka både informativ og tankevekkende.

Det refereres til en rekke empiriske undersøkelser av politiets behandling av mishandlingssaker, der metoder som intervju med politi og mishandlede kvinner, gjennomgang av politirapporter og observasjoner i felten blir brukt. Resultatene fra forskjellige land er forholdsvis samstemmige: Politiet anlegger et »konflikt-perspektiv« på såkalte »husbråksaker«, noe de sjelden

gjør når det gjelder andre typer lovbrudd. Politiet ser på »husbråk« som utakknemlige saker å jobbe med, av flere grunner: Det er ikke »virkelig« politiarbeid, men snarere en form for sosialt arbeid som verken er politiets jobb eller kompetanseområde, å takle husbråksaker gir lite prestisje innad i politikorpset, slike saker fører ofte med seg en masse »bortkastet« arbeid fordi kvinnen trekker anmeldelsen tilbake. Politiet har en klar tendens til å skille mishandlingsofrene i »verdige« og »uverdige« – de »uverdige« bryter på ulikt vis mot normene for akseptert kvinnelighet. Og politiet kan, på bakgrunn av en felles, mannlig referanseramme, leve seg inn i mishandlerens situasjon. Det samlede resultatet blir manglende rettsbeskyttelse for kvinner.

Forsøk på å gjennomføre nye, kriminalpolitiske tiltak i mishandlingsaker (f.eks. hyppigere arrest av mishandleren) får ofte liten effekt, eller gir motsigelsesfylte resultater, fordi de verken endrer politiets kjønnsperspektiv eller hva som gir belønninger og ses på som »resultater« i det daglige arbeidet. Politiet som institusjon inngår dessuten i en maktstruktur der mannens dominans over kvinnen er innebygd som et systemtrekk. Det skal godt gjøres å snu opp ned på én bit uten å forandre hele strukturen.

Og nettopp her ligger det store dilemma når det gjelder kriminalpolitiske tiltak på området kvinnemishandling. Hvis vi ikke bare har »klassejus« og »klassepolitik«, men også »kjønnsjus« og »kjønnspolitik«, er det da noen farbar vei å kreve at dette apparatet, som har mannsdominansen innebygd, skal beskytte kvinner mot mannlig vold? Vold, truselen om og frykten for vold, er jo ett av midlene til å opprettholde denne dominansen. Faren er overhengende for at beskyttelse i stedet blir *økt kontroll* av kvinner. Men kravet må være både *økt trygghet og økt sjølstendighet* for kvinner.

Styrken ved boka er at den stiller, og drøfter disse problemene konkret, fra et feministisk perspektiv og med referanse til empirien. Slik unngår forfatterne både å henfalle til en steril avisning av alle konkrete tiltak og reformer på den ene sida, og en nærsynt tro på de små skritt på den andre. Forfatterne kombinerer kravet om handling her og nå med en klar bevissthet om alle reformers tvetydighet, så lenge strukturene ikke forandres grunnleggende.

Kjersti Ericsson

Universitetet i Oslo

G. Ben-Shakhar & J. J. Furedy: Theories and Applications in the Detection of Deception. Springer-Verlag, New York 1990.

Författarna till denna bok är båda forskare inom området psykofysiologi, och deras syfte med boken är att mot bakgrund av psykofysiologisk teori belysa polygrafiområdet, dvs. användandet av den så kallade »lögn-detektorn« och dess möjligheter och begränsningar i praktisk tillämpning. Framförallt tydliggör de den bristfälliga vetenskapliga basen för vissa av polygrafins grundantaganden. De presenterar bl a en ingående kritisk granskning och jämförelse av tre vanligt förekommande polygrafiska tekniker.

Forskningen rörande olika polygrafiteknikers tillförlitlighet och validitet redovisas, och man diskuterar möjligheten att överhuvudtaget identifiera fysiologiska responser som uttryck för lögn resp skuld. Polygrafiteknikerna synes delvis bygga på antaganden, som inte har vare sig rent teoretiskt eller empiriskt dokumenterat stöd.

Den hårdaste kritiken framförs mot den i USA mest tillämpade tekniken CQT (Control Question Test). Den uppfyller enligt författarna inte generellt uppställda krav på begreppet »test« (p. 10: »psychological test is essentially an objective and standardized measure of a sample of behavior«) utan är beroende av den enskilde utredaren, hans förkunskap och hans interaktion med den som skall undersökas. Utredaren gör här en »pretest-interview« med den misstänkte, utifrån vilken de s k kontrollfrågorna formuleras, och där den undersökte prepareras att tro på »testets« kapacitet att avslöja lögn. Beteckningen »control question« kan dessutom ge en felaktig föreställning om någon sorts kontroll i vetenskaplig mening, vilket kan bibringa den undersökte ett visst ökat förtroende för undersökningens kvalitet.

Sett ur vittnespsykologisk synvinkel skulle det redovisade förfarings sättet medföra att det erhållna testresultatet inte borde tillmätas någon betydelse vid en juridisk bedömning av skuldfrågan. Den pre-test-interview, som obligatoriskt ingår i undersökningen, har avgörande inflytande på polygraftestets utfall. Eftersom denna intervju inte dokumenteras genom exempelvis bandupptagning, kan resultatet av testet ej kontrolleras, dvs man kan inte undersöka betydelsen av den ömsesidiga påverkan som alltid förekommer mellan intervjuare och intervjuad.

Ett tungt argument för att testresultaten kan påverkas av polygrafutredarens förhandsinformation utgör följande i boken omnämnda fall. Chefen för ett kontor med fyra anställda vänder sig till tre olika polygraffirmor för att utreda en påstådd stöld på kontoret av en fin kamera med dyrbar utrustning. Chefen säger att stölden måste ha begåtts av någon av de anställda. »Det kan ha varit ...«. Här nämns olika namn till de olika polygrafutredarna. Efter genomförda polygraftest presenterar var och en av de tre utredarna testresultat, som med överväldigande säkerhet visar att just den person, som de fått namnet på som tänkbar tjuv, är skyldig. I verkligheten hade ingen stöld överhuvudtaget förekommit.

Polygrafen används framförallt i USA, dels av polisen i kriminalutredningar och dels i exempelvis anställningssammanhang, där en arbetsgivare vill pröva en blivande anställds pålitlighet. Det senare användningsområdet är dock sedan 1988 förbjudet i USA. Om en anställd emellertid misstänks för att exempelvis ha »snattat«, kan en arbetsgivare få använda polygraftest för att pröva misstanken.

Eftersom användande av polygrafteknik för att fastställa skuldfrågan i brottsmål inte är tillåten i någon av de nordiska länderna, framstår det kanske som ointressant att ta del av den vetenskapliga debatten på området. Den föreliggande boken har emellertid som jag ser det principiell betydelse för insikten om vilka krav som generellt bör ställas på expertutlåtandens validitet och kontrollerbarhet, då de skall åberopas i brottsmål. Dessutom ger den läsaren en god inblick i vad den mystiska »lögn-detektor« faktiskt är, hur den används och de stora risker för feltolkningar i enskilda fall, som teknikerna fortfarande är behäftade med.

Astrid Holgerson

Vittnespsykologiska forskningslaboratoriet
Stockholms universitet